

I ensomhedens tegn

*En kritisk analyse af
Garcia Marquez-filmen
Erendira
og dens magiske realisme.*

af Henrik Milton Sørensen

Der sidder en midaldrende mand ved et bord og sveder. I lyserød skjorte. En ventilator summer, alligevel har han store skjolder under armene. Hans hænder leger med noget papir. Det er rødt. Han klipper i det: en lille sommerfugl af rødt papir. Han kaster den op i luften og ser den blive båret af ventilatorens luftstrøm mod udgangen. Den flakser rundt i luften, ud i solen. Ventilatorens vind bærer den ikke længere, den begynder at leve sit eget liv, flyve sin egen vej. Den er blevet til en rigtig levende sommerfugl, der flyver hid og did i solen. Den flimrer sig hen til en hvidkalket mur og sætter sig i det hvide midt i solen. Pludselig er det som om den forsvinder ind i væggen, smelter sammen med den kalkede flade og ender med at være en lille malet plet, måske en lille sommerfugleformet kakkell, rød i alt det hvide.

Sådan er en af scenerne i brasilianeren Ruy Guerras film *Erendira* fra 1982. Filmen er bygget over en novelle af den colombianske nobelpristager Gabriel Garcia Marquez, »Den utrolige og sørgelige historie om den troskyldige Erendira og om hendes ryggesløse bedstemor« fra 1972 (dansk udgave, netop genudgivet på Samlerens Forlag). Scenen med sommerfuglen skulle angiveligt være et eksempel på den sydamerikanske stilspecialitet der kaldes 'magisk realisme'. I filmen er det dog så som så med magien, den omtalte scene og andre lignende fremtræder kun som filmiske effekter, muligvis beregnet på at få det vesteuropæiske og nordamerikanske publikum til at juble og begejstres over de mystiske og spændende latinamerikanere. Det er altså småt med magien, men det er sandelig også småt med realismen, for filmen er først og fremmest en politisk allgori, virkningsfuldt indpakket i fest, farver, sex og vold.

Erendira og hendes bedstemor bor sam-

men. Erendira vasker, stryger, rydder op, laver mad, giver strudsen at æde, bader sin bedstemor, kort sagt sørger for alt i huset, mens den gamle sidder og synger franske chansons ved sit klaver. Ind i mellem udsteder hun en ordre og Erendiras svar er hver gang det samme: »Ja, bedstemor«. En nat da Erendira er gået i seng efter dagens mange gøremål vælter et lys og sætter ild til et gardin og hele huset brænder ned til grunden. Erendira, hvis skyld i nedbrændingen er til at overse, bliver draget til ansvar for ulykken, og bedstemoderen regner skylden ud i et nøjagtigt pengebeløb, som hun snedigt udfinder at den kønne Erendira kan ligge af. De begynder nu at drage fra markedsplads til markedsplads for at falbyde Erendiras krop til trængende mænd. Køerne af kunder udenfor deres telt bliver længere og længere og bedstemoderen bliver rigere og rigere. Inde i teltet på en seng ligger Erendira, snavset, forslået, udpint, voldtaget, med det lange sorte hår i vild uorden. Hun siger blot: »Ja, bedstemor, ja, bedstemor«. Indtil en hollandsk dreng, Ulises, dukker op i teltet. Han er i novellen beskrevet som »en gylden ung mand med ensomme sømandsøjne og en stor lighed med en hemmelig engel,« senere: »Han havde en uvirkelig aura og det virkede som om, det var hans skønheds indre funklen, der gjorde ham synlig i halvmørket.« Den unge skuespiller der fremstiller Ulises er ung, glat, lys og køn, men ganske banal, hvilket er ganske symptomatisk for filmen, der er i denne og mange andre henseender er en forfladigelse af Marquez' novelle. Ulises og Erendira bliver meget forelskede og prøver at flygte, men forsøget mislykkes og Erendira bliver atter lagt til sengs, denne gang forsvarligt lænket fast til sit smertens leje. Drengens far, der deltager i jagten på de forsvundne unge, giver sin søn en ordentlig dragt prygl med sin pisk, da de flygtende er

blevet indfaget, vel at mærke i filmen, ikke i novellen.

Filmen slutter efter forskellige mere eller mindre farverige episoder (Erendiras ophold i et kloster blandt andet) med de to unges forsøg på at tage livet af bedstemoderen. De prøver først med en grandios fødselsdagsskage, fyldt med rottegift. Den gamle sætter den velbehageligt til livs, hvorefter hun bøvsar et par gange og lægger sig til at sove. Næste morgen vågner hun op, strækker sig vellystigt og udbryder: »Aldrig har jeg sovet så godt, jeg har haft den vidunderligste elskovsdrøm.« Trods giften er hun mere end nogensinde i live. Ulises prøver dernæst at sprænge hende i luften, mens hun sidder ved klaveret med sine bedrøvelige franske sange, men også dette attantat overlever hun. Først til sidst da drengen giver hende køkkenkniven at smage, må hun noget modvilligt forlade jordelivet, mens hun udtømmer sig for ufattelige mængder grønt (!) blod. Men da har Erendira fået nok, hun går ned til havet og derefter ind i ørkenen, kun efterladende sig en række fodspor, der hurtigt farves røde af den effektbejgestrede instruktør.

Det er naturligvis en god historie, men er det mere end det? Det er uundgåeligt ikke at betragte filmen som et politisk lærestykke om Europas og Nordamerikas (bedstemoderen med de franske viser og kisten med skelletterne af to forfædre, som hun har med overalt) udbytning af den tredie verden (Erendira). Den tredie verden har ingen oprørsånd, men er et passivt og indolent redskab i udbytterens hænder (»Ja, bedstemor«). Den hollandske dreng repræsenterer de nordeuropæiske socialdemokrater, som Garcia Marquez er så varm en tilhænger af (han er nær ven af Frankrigs præsident François Mitterand). Men Europa har ingen virkelig forståelse for den tredie verdens problemer. Oprøret forbliver et indre euro-

pæisk anliggende og den tredje verden må finde sin egen vej: Erendira løber ud i ørkenen. I filmen er også indlagt en lokal politiker, der i novellen kun nævnes en passant. Det er den førnævnte i den lyserøde skjorte, der sender sommerfuglen afsted (i øvrigt lader han sig transportere i et stort dollargrin, også det lyserødt). Han er en døende, modfalden og ensom mand. Svedende holder han i filmen en lidet opflammende tale. Heller ikke hos ham er der hjælp eller fremtidsstro at hente. Endsige oprørsånd. Der er således spark til både højre og venstre på filmens politiske niveau. Men også kunstnerne, der bare iagtager og i øvrigt lader stå til, får deres bekomst. En bifigur i filmen er en fotograf, der på sin cykel følger efter bedstemoderens og Erendiras karavane. Han ser den udnyttedes og udbyttedes situation, men holder sin kæft og fotograferer. Han opfordrer dog de unge til flugt, men nægter selv at deltage aktivt og hjælpende. «Jeg ved ingenting, jeg ser ingenting» siger han. Bedstemoderen tror dog, at han har hjulpet Erendira og Ulises, og han bliver skudt ned. Således bliver han offer for sin egen passivitet, og tilskueren har forstået budskabet: kunstneren skal ikke se passivt til, men kæmpe aktivt på revolutionens side.

Gabriel Garcia Marquez, der selv har udfærdiget manuskriptet til filmen, har skrevet en række bøger, der kan inddeles i to grupper: for det første er der de store romaner, »100 års ensomhed« (1967) »Patriarkens efterår« (1975) og hans nyeste roman »Kærlighed i koleratiden« (1985), der er ved at blive oversat til dansk. Den anden gruppe er de korte romaner som »Ingen skriver til obersten« og novellerne, hvoraf der er kommet to samlinger på dansk, den ene med Erendira-historien, den anden »Mama Grandes begravelse«.

Marquez er ikke den korte forms forfatter. Han kan være både magisk og realistisk i de tre lange romaner, men mange af de korte tekster er blot anekdotiske, gode fortællinger måske, men uden noget virkeligt særkende. Blandt romanerne er især »Patriarkens efterår« et storværk. Ikke alene er det en åndeløs historie om en døende diktator, men det er også en roman, der følger sig ind i rækken af romanfornyrere ved sin raffinerede, vekslende fortællersynsvinkel. Man har i Vesteuropa villet se noget naturgivent og meget folkeligt i det latinamerikanske boom, som man kaldte den strøm af romaner, der begyndte at komme i 60'erne og 70'erne, da den europæiske romanproduktion efterhånden havde fået en noget astmatisk vejtrækning. Marquez er imidlertid ikke en forfatter der ud af intet blot fortæller sine historier. Han står i høj grad i gæld til en række både sydamerikanske, nordamerikanske og europæiske romanforfattere. Som al virkelig interessevækkende litteratur (og kunst i det hele taget) handler Marquez' værk også om litteratur, det forholder sig til en tradition og til sine forgængere og til sig selv uden at det går ud over det umiddelbart underholdende, der jo uægteligt også er til stede i rigt mål. Marquez er således både en meget litterær og en meget folkelig forfatter, i hvert fald i de tre store romaner. Som han fortæller i den sjove, oplysende og varme interviewbog en

anden colombiansk forfatter, Plinio Mendoza, har lavet med ham, »Duften af guava«, er han inspireret af så forskellige forfattere som Kafka, Joyce, Conrad, Faulkner og Virginia Woolf, men også Tarzanbøgerne! Marquez betragter selv sit værk som én stor roman eller en lang romancyklus. Og han benytter da også samme teknik som Balzac og Proust, nemlig at lade de samme personer og steder (den lille by Macondo, der danner rammen om begivenhederne i mange af Marquez' romaner og noveller) gå igen fra roman til roman. Et lille skilt hvorpå der står »Al samtale om politik forbudt« er hængt op i mange barbersaloner og billardknejper forskellige steder i Marquez' forfatterskab.

Ikke alene ser Marquez alle sine tekster som én stor bog. I omtalte interviewbog bliver han spurgt om hvad det er for en bog han har skrevet og han svarer »bogen om ensomheden.« Han betragter dette tema som den røde tråd i sit forfatterskab. Og personer i »Erendira« er sandelig også ensomme, de er overhovedet ikke i kontakt med hinanden. Den omtalte senator i den lyserøde skjorte, der i filmen har en central placering, kommer på et tidspunkt i snak med Erendira. Han ligger livstræt hen på et leje af store pengesedler (dollars!) med den unge pige ved sin side (i denne sekvens er

hun i filmen udstyret med et kyskhedsbælte, som ikke findes i novellen). Det er efter at han i sin nævnte folketale har citeret Marcus Aurelius. Hans egen stoicisme ligner dog ikke den store romerske kejsers, men er mere almindelig livslede og dvaskhed. Han spørger Erendira hvilket stjernetegn hun er født i. Hun svarer: »Vædderen.« Det er senatoren også, »det er ensomhedens tegn«, siger han. Og det er faktisk en af filmens bedste scener, i hvert fald en af de scener, der mest udpræget bærer Marquez' mærke. Disse to mennesker der ligger ved siden af hinanden på et lagen af dollars, mens ventilatoren brummer i loftet. De kan ikke nå hinanden, blot konstatere at de har et vilkår til fælles: ensomheden. Det er en realistisk scene, men den bliver magisk, fordi den er så tæt og atmosfæreladet. Men i det meste af filmen spises vi af med disse idiotiske effekter, der skal forestille at være magi, men blot bliver ufrivillig komiske numre, der hverken gør fra eller til. Der er appelsintræer med store modne frugter, der lyser i natten som illuminerede træer i Tivoli og ydermere viser sig at have diamanter som kærnehuse. Og der er mange andre tryllerier, der hen mod slutningen af filmen kun kan

udløse en trætfnisen hos publikum, og som under alle omstændigheder ligger langt fra den virkelige magiske realisme i Marquez' prosa, der især i de store romaner er en vidunderligt livsglad melankoli, der taler om kunstens momentane eliminerende af ensomheden. Det er en prosa, der er gennemarbejdet og gennemkomponeret, vendt og drejet. Den forstørret alt, formindsker alt. Det er ikke middelmådighedens prosa, ikke den gyldne middelvejs, nej, den er en umådeholden tale om liv og død, had og kærlighed. Filmen derimod er blot en trætrække effekt, der prøver at blæse sig op til at være en politisk allegori.

Irene Papas spiller bedstemoderen for fuld udblæsning, råbende, skrigende, sentimentalt flæbende, bøvsende, døende. Det er effektivt spillet, helt i filmens stil. Et monstrum, en pulverheks. Claudia Ohana spiller Erendira. Hun er smuk, melankolsk med en trokyldig undren i blikket. Filmens bedste skuespillerpræstation er uden sammenligning Michel Lonsdale som senatoren. Han har magt, men er træt af magten. Han har penge, men er træt af penge. Han er ensom og han er træt af ensomheden. Han har engang haft viljen til forbedring, men nu er han bare træt, træt til døden. Han sveder og alt hænger på ham, ansigt, krop og øjenlåg er tunge af spleen. Michel Lonsdale indfører et levende menneske i filmens galleri af figurer, typer, symboler. Og i de scener, hvor han medvirker, opstår den attråede magi, fordi hans udstråling er så stærk og hans kunnen er så stor og impenerende.

Instruktøren Ruy Guerra, der sammen med blandt andre Glauber Rocha var med til at starte den brasilianske cinema novo bevægelse og som lavede film der foragede både til højre og venstre, kan vist ikke sætte mange hjerter og hjerner i brand med denne film. Marquez' ænd er i hvert fald ikke indfanget, selv om forfatteren selv har været med til manuskriptudarbejdelsen og sikret at filmen følger novellen ganske nøje. Det lykkes såmænd meget bedre for den århusianske teatergruppe Marquez, der for et par år siden lavede en forestilling der hed »La candida« og som delvis var bygget over samme novelle som Guerras film. Der fandt man noget af den rigtige atmosfære.

Magi kan ikke tilsættes, men kommer li-stende og opstår af sig selv, hvis man tør lave kunst, der er vedkommende og nødvendig for en selv.

Henrik Milton Sørensen (f. 1955) er bibliotekar og studerer fransk ved Københavns universitet.

Erendira

Erendira. Frankrig-Mexico-BRD 1983. Instr.: Ruy Guerra. Manus: Gabriel Garcia Marquez. Foto: Denys Clerval. Klip: Kenout Peltier. Musik: Maurice Lecoeur. Medv.: Claudia Ohana (Erendira), Irene Papas (Bedstemoderen), Michael Lonsdale (Senatoren), Oliver Wehe (Ulysses). Længd: 105 min. Udl.: Vester Vov Vov Filmimport. Prem.: 9.6.86.

Dennes side: Michael Lonsdale og Claudia Ohana. S. 15: Claudia Ohana.